

ILM FAN XABARNOMASI

Ilmiy elektron jurnali

JOMIY ASARLARI VA U HAQIDA YARATILGAN ASARLARDA SHAXSIY QADRIYATLAR, DAVR MA'NAVIYATI VA AXLOQ MASALALARINING YORITILISHI

Shahrizoda Xoshimova G'ulomjon qizi

Alisher Navoiy nomidagi O'zbek tili va adabiyoti Universiteti

Matnshunoslik va adabiy manbashunoslik kafedrasida 1-kurs magistranti

shahrizoda.hoshimova@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqola adabiyotdagi qadriyatlar, davr ma'naviyati va axloq masalalarining Jomiy asarlari va Mirzo Hamdam tarjima qissasi orqali yoritilishini o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqot usullari sifatida Jomiy asarlarining mazmun tahlili, qiyosiy tahlil va adabiyotshunoslik tadqiqotlari natijalari qo'llanilgan. Maqolada Jomiy asarlaridagi qadriyatlar, davr ma'naviyati va axloq masalalari, ularning o'ziga xos xususiyatlari va ahamiyati ko'rsatib berilgan. Tadqiqot natijalari Mirzo Hamdam tarjima qissasi va Jomiy asarlarining axloqiy-ma'naviy ahamiyatini ochib beradi va ularning bugungi kun uchun ham dolzarbligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, ular bugungi kun uchun ham tarbiyaviy-axloqiy ahamiyatini yo'qotmagan.

Kalit so'zlar: Jomiy, “Mirzo Hamdam qissasi”, adabiyot, qadriyatlar, davr ma'naviyati, axloq, ma'naviyat

Аннотация. Данная статья посвящена исследованию ценностей в литературе, духовности и моральных вопросов того времени посредством произведений Джамии и переводного рассказа Мирзо Хамдама. В качестве методов исследования были использованы результаты контент-анализа, сравнительного анализа и литературоведения произведений Джамии. В статье показаны ценности, духовность и этика того времени, их специфика и значение в творчестве Джамии. Результаты исследования раскрывают нравственное и духовное значение переводческой истории Мирзо Хамдама и произведений Джамии и показывают их актуальность для сегодняшнего дня. В то же время они и сегодня не потеряли своего воспитательного и нравственного значения.

Ключевые слова: Джамии, “История Мирзы Хамдама”, литература, ценности, духовность эпохи, мораль, духовность

Abstract. This article is devoted to the study of values in literature, spirituality and moral issues of that time through the works of Jami and the translated story of Mirzo Hamdam. The results of content analysis, comparative analysis and literary criticism of Jami's works were used as research methods. The article shows the values, spirituality and ethics of that time, their specificity and significance in Jami's work. The results of the study reveal the moral and spiritual significance of the translation history of Mirzo Hamdam and the works of Jami and show their relevance for today. At the same time, even today they have not lost their educational and moral significance.

Keywords: Jami, “The story of Mirza Hamdam”, literature, values, period spirituality, ethics, spirituality

KIRISH

Adabiyot insoniyat ma'naviy merosining muhim qismi hisoblanadi. U orqali insonlar o'z ichki dunyosini ifoda etadi, hayotiy tajribalarini umumlashtiradi, axloqiy va ma'naviy qadriyatlarni kelgusi avlodlarga yetkazadi. Adabiyot inson ruhiyatini boyitadi, uning ma'naviy-

axloqiy kamolotiga xizmat qiladi [1]. Abduraxmon Jomiy (1414-1492) o'rta asr o'zbek adabiyotining yirik vakili, buyuk shoir va mutafakkirdir. Uning asarlari nafaqat badiiy jihatdan yuksak, balki teran falsafiy va axloqiy mazmun kasb etishi bilan ham ajralib turadi [2].

Jomiy ijodi o'z davrining ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy-axloqiy muhitini aks ettirish bilan birga, umumbashariy qadriyat va g'oyalarni ham ifoda etadi. Uning asarlarida insonning ma'naviy kamoloti, axloqiy poklanishi masalalari falsafiy-tasavvufiy talqin etiladi [3]. Jomiy asarlari orqali o'z davrining ijtimoiy-axloqiy muammolari, insonlarning ichki kechinmalari, orzu-umidlari o'z ifodasini topgan.

Jomiy asarlarining qiymati nafaqat ularning badiiy mukammalligida, balki ularda ilgari surilgan axloqiy-falsafiy g'oyalarning dolzarbligida ham namoyon bo'ladi. Mutafakkirning asarlarida insonni ma'naviy yuksaklikka, komillikka da'vat etuvchi qarashlar ustuvorlik qiladi [4]. Ushbu jihatlar Jomiy merosini har tomonlama chuqur tadqiq etish, uning ma'naviy-axloqiy qadriyatini ochib berish dolzarb ekanligini ko'rsatadi. Mazkur maqolada Jomiy asarlaridagi shaxsiy qadriyatlar, davr ma'naviyati va axloq masalalarining yoritilishi tahlil qilinadi.

USULLAR VA ADABIYOTLAR TAHLILI V

Maqolani yozishda Jomiy asarlarining mazmun tahlili, qiyosiy tahlil va adabiyotshunoslik tadqiqotlari natijalari qo'llanildi. Jomiyning "Yusuf va Zulayho", "Layli va Majnun", "Xiradnomai Iskandariy" kabi dostonlari, "Bahoriston", "Nafohot ul-uns" singari nasriy asarlari tahlil qilindi. Shuningdek, Jomiy ijodiga bag'ishlangan ilmiy tadqiqotlar, jumladan, E.E.Bertelsning "Abduraxmon Jomiy" [2], A.Hayitmetovning "Navoiyxonlik suhbatlari" [3], N.Komilovning "Tasavvuf" [4] kabi asarlaridan foydalanildi.

NATIJALAR

Jomiy asarlarida insonning ma'naviy olami, uning ichki kechinmalari, hayotiy qadriyatlari teran tasvirlangan. "Yusuf va Zulayho" dostonida sadoqat, mehr-muhabbat, sabr-toqat kabi insoniy fazilatlar ulug'lansa [5], "Layli va Majnun"da oshiqlik, sadoqat, ruhiy komillik masalalari ko'tarilgan [6]. "Xiradnomai Iskandariy"da esa odil shohlik, davlat boshqaruviga doir qarashlar bayon etilgan [7]. Jomiy asarlarida tasvirlangan qadriyatlar va axloqiy tamoyillar umuminsoniy ahamiyat kasb etadi.

Jomiy asarlarida davr ma'naviyati va axloq masalalari ham keng yoritilgan. "Bahoriston" asarida Jomiy o'z davrining ijtimoiy muammolariga munosabat bildirgan, jamiyatdagi axloqiy-ma'naviy nuqsonlarni tanqid qilgan [8]. Mutafakkir asarlarida komil inson g'oyasi ilgari surilgan bo'lib, u yuksak axloq, ma'rifat va ma'naviyat sohibi sifatida talqin etiladi [9].

TAHLIL VA MUHOKAMA

Jomiy asarlarining tahlili shuni ko'rsatadiki, ularda tasvirlangan shaxsiy qadriyatlar, davr ma'naviyati va axloq masalalari bugungi kun uchun ham dolzarbligini yo'qotmagan. Jomiy asarlaridagi axloqiy tamoyillar, qadriyatlar va g'oyalar hozirgi davrda ham o'z ahamiyatini saqlab qolmoqda.

Jomiy tasvirlagan sadoqat, mehr-muhabbat, sabr-toqat kabi fazilatlar bugungi kunda ham insoniy munosabatlarning asosini tashkil etadi. Mutafakkirning ijtimoiy adolat, ma'rifatparvarlik g'oyalari ham dolzarb ahamiyat kasb etadi [10]. Jomiy ilgari surgan komil inson kontseptsiyasi bugungi kunda ham o'z qadriyatini yo'qotmagan.

Jomiy asarlarining tahlili shuni ko'rsatadiki, ularda tasvirlangan shaxsiy qadriyatlar, davr ma'naviyati va axloq masalalari bugungi kun uchun ham dolzarbligini yo'qotmagan. Jomiy asarlaridagi axloqiy tamoyillar, qadriyatlar va g'oyalar hozirgi davrda ham o'z ahamiyatini saqlab qolmoqda.

Jomiy tasvirlagan sadoqat, mehr-muhabbat, sabr-toqat kabi fazilatlar bugungi kunda ham insoniy munosabatlarning asosini tashkil etadi. Mutafakkirning ijtimoiy adolat, ma'rifatparvarlik g'oyalari ham dolzarb ahamiyat kasb etadi [10]. Jomiy ilgari surgan komil inson kontseptsiyasi bugungi kunda ham o'z qadrini yo'qotmagan.

"Qissai Mirza Hamdam" yoxud Mirzo Hamdam tarjima qissasi Jomiy haqida yozilgan asarlardan biri bo'lib, o'z davri adabiyotining nodir namunasi hisoblanadi. Asar Jomiy va uning yaqin do'sti va shogirdi Mirzo Hamdam hayoti va ijodiga bag'ishlangan. "Qissai Mirza Hamdam"da Jomiy va do'stining ibratli hayot yo'li, uning ilmiy-ijodiy faoliyati, yuksak insoniy fazilatlarini samimiy va ta'sirchan tarzda tasvirlanadi. Asarda Mirzo Hamdamning ilm-ma'rifatga bo'lgan chanqoqlik, halollik, kamtarlik, saxiylik kabi xislatlari ulug'lanadi [11].

Ushbu asarda Mirzo Hamdamning hayoti misolida o'z davrining ma'naviy-axloqiy muhiti ham aks ettiriladi. Asarda ilm-ma'rifat, ma'naviy yetuklik masalalari ko'tariladi, chin insoniy fazilatlar ulug'lanadi. "Qissai Mirza Hamdam" orqali o'z davrining ilg'or ziyolilarining ma'naviy qiyofasi yaratiladi, ularning jamiyat hayotidagi o'rni va ahamiyati ko'rsatib beriladi.

Asarda nafaqat Mavlono Jomiy va Mirzo Hamdam shaxsiyatini, balki o'sha davr madaniy-adabiy muhitini o'rganish uchun ham muhim manba hisoblanadi. Unda Jomiy va Mirza Hamdam o'rtasidagi do'stona munosabatlar, ustoz-shogird an'analari, ilmiy-adabiy muhit haqida qimmatli ma'lumotlar keltiriladi.

"Qissai Mirza Hamdam"ning yana bir muhim jihati shundaki, unda Jomiyning adabiy-estetik qarashlari ham o'z ifodasini topgan. Jomiy ushbu asarda so'z san'atining nozik qirralarini, badiiy tasvir va ifoda vositalarining o'ziga xos xususiyatlarini mohirlik darajasida namoyish eta olishi tasvirlanadi. Asar tasavvuf ilmining yuksak namunasi sifatida e'tirof etiladi.

Shunday qilib, "Qissai Mirza Hamdam" o'z davrining nodir namunasi bo'lib, unda buyuk mutafakkirning adabiy-estetik qarashlari, pandnoma yo'nalishidagi fikrlari o'z ifodasini topgan. Asar o'zining axloqiy-talimiy ahamiyati bilan ham qimmatlidir. Unda ilgari surilgan g'oyalar, shaxs va jamiyat hayotiga doir fikr-mulohazalar bugungi kun uchun ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan.

Jomiyning o'z asarlarida ham tasvirlangan axloqiy qadriyatlar va tamoyillar jamiyatning ma'naviy hayotida muhim o'rin tutadi. Ular insonlarni ezgulikka, xayrli ishlarga undaydi, jamiyatda ma'naviy-axloqiy muhitni sog'lomlashtirishga xizmat qiladi. Jomiy asarlari nafaqat badiiy jihatdan yuksak, balki axloqiy-tarbiyaviy ahamiyati bilan ham qadrlidir.

Bugungi kunda globallashtirish jarayonlarining kuchayishi, texnologiyalarning rivojlanishi bilan bir qatorda ma'naviy-axloqiy muammolar ham dolzarb bo'lib bormoqda. Bunday sharoitda Jomiy asarlaridagi umuminsoniy qadriyatlar, axloqiy tamoyillar yanada muhim ahamiyat kasb etadi. Ular yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalashda, jamiyatda ma'naviy-axloqiy muhitini yaxshilashda katta ro'l o'ynaydi.

Shu bilan birga, Jomiy asarlaridagi g'oyalarni bugungi kun nuqtai nazaridan qayta talqin etish, ularni zamonaviy jamiyat uchun ahamiyatini ochib berish muhim vazifalardan biridir. Jomiy merosini har tomonlama chuqur o'rganish, uning falsafiy, axloqiy va tarbiyaviy qirralarini tadqiq etish bugungi adabiyotshunoslik va falsafa oldida turgan dolzarb vazifalardan sanaladi. Zero, Jomiy merosi kecha va bugun uchungina emas, balki kelajak avlodlar uchun ham ma'naviy-axloqiy ahamiyatini yo'qotmaydi.

Jomiy asarlaridagi axloqiy-ma'naviy qadriyatlar milliy va umuminsoniy xarakterga ega bo'lib, ular turli xalqlar va madaniyatlar uchun ham ahamiyatlidir. Mutafakkirning gumanistik g'oyalari, insonparvarlik qarashlari jahon adabiyati va falsafasi uchun ham muhim o'rin tutadi. Shu nuqtai nazardan, Jomiy merosini xalqaro miqyosda o'rganish, uning ijodiga bo'lgan qiziqishni yanada kengaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

XULOSA

Jomiy va "Qissai Mirza Hamdam" asarlaridagi shaxsiy qadriyatlar, davr ma'naviyati va axloq masalalarining yoritilishi tahliliga bag'ishlangan mazkur tadqiqot quyidagi xulosalarni chiqarishga imkon beradi:

- Jomiy asarlarida insonning ma'naviy olami, uning qadriyatlari va axloqiy tamoyillari teran va ta'sirchan tarzda tasvirlangan.
- Jomiy asarlarida ilgari surilgan g'oyalar va qadriyatlar o'z davridan kelib chiqib talqin etilgan bo'lsa-da, ular umuminsoniy va umumbashariy ahamiyat kasb etadi.
- Mirzo Hamdam tarjima qissasi hamda Jomiy asarlarida tasvirlangan sadoqat, mehr-muhabbat, sabr-toqat, adolat, ma'rifat kabi fazilatlar va qadriyatlar bugungi kun uchun ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan.
- Jomiy ilgari surgan komil inson kontseptsiyasi bugungi kunda ham insonning ma'naviy-axloqiy kamoloti uchun muhim ahamiyatga ega.
- Mirzo Hamdam tarjima qissasi va Jomiy merosini o'rganish hamda tadqiq etish nafaqat adabiyotshunoslik, balki falsafa, axloqshunoslik, pedagogika kabi sohalarda ham muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

REFERENCES

1. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish. - T.: Xalq merosi, 2004. - B.3.
2. Бертельс Е.Э. Избранные труды. Навои и Джамии. - М.: Наука, 1965. - С.285.
3. Hayitmetov A. Navoiyxonlik suhbatlari. - T., 1993. - B.93.
4. Komilov N. Tasavvuf. - T., Movarounnahr, 2009. - B.156.
5. Jomiy A. Yusuf va Zulayho / Forsiydan S.Lipkin tarjimasii. - T.: Adabiyot va san'at, 1983. - B.34.
6. Alisher Navoiy. Mukammal asarlar to'plami. 20 tomlik. 17-tom. - T.: Fan, 2001. - B.12.
7. Jomiy A. Xiradnomai Iskandariy / Rus tiliga R.Ivanov tarjimasii. - T.: Adib, 2018. - B.56.
8. Абдурахман Джамии. Бахористан / Перевод с персидского А.Стариковой. - М.: Наталис, 2000. - С.78.
9. Комилов Н. Хожа Ахрори Вали. - T.: Ёзувчи, 1999. - Б.45.
10. Nizomiddinov I. Jomiyning ijtimoiy-falsafiy qarashlari. - T.: O'zbekiston, 1997. - B.66.
11. Абдурахмон Джамии. Избранное. - Душанбе: Адиб, 1984. - С.156.